

ПРО СТРАТЕГІЮ ПЕРЕХОДУ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Селіванова І. А., к. ю. н., доцентка,
наукова співробітниця НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України, м. Харків

<https://orcid.org/0000-0002-1006-5444>

Російсько-українська війна триває з 2014 року, тому через деякий час значну частину українського суспільства становитимуть саме ветерани цієї війни. За умови належної реабілітації та підтримки їх повернення до цивільного життя вони можуть зробити цінний внесок у розвиток суспільства, держави, громад. Це будуть мільйони чоловіків та жінок продуктивного віку, які потребуватимуть самореалізації, визнання, гідного працевлаштування. Також більшість з ветеранів потребуватимуть соціально-психологічної допомоги, будуть змушені шукати роботу та/або можливості для самозайнятості.

Для держави забезпечення основних потреб і проблем ветеранів - це не тільки спосіб підтримки економіки, а й можливість уникнути соціальної напруженості внаслідок створення груп активних ветеранів, яким бракуватиме засобів для існування. Для вирішення цих проблем необхідна реалізація цілого комплексу різноманітних заходів.

Українські науковці вивчали проблеми і потреби ветеранів війни [1]. Проте існує нагальна потреба проведення комплексного аналізу проблем і потреб ветеранів війни, які повертаються до цивільного життя, з вивченням законодавчого забезпечення, механізму надання соціально-психологічних послуг та послуг з посередництва у працевлаштуванні та пріоритетних напрямів формування державної політики у сфері захисту й підтримки ветеранів війни та членів їхніх сімей. Значним досягненням в цьому напрямку є нещодавно оприлюднене дослідження «Людиноцентрична модель єдиної системи реабілітації, соціального захисту та повернення ветеранів і ветеранок до цивільного життя», автори якого наголошують на необхідності формування загальнодержавної стратегії переходу від військової служби до цивільного життя, яка б відповідала сучасному контексту та суспільному запиту. Формування такої стратегії визначить безпекову рамку України на десятиріччя. Це дозволить сформулювати нове бачення ролі ветеранів і ветеранок: чи стануть вони резервістами за визначенням в умовах тривалої небезпеки, чи держава дозволить їм відмовитися від свого мілітарного

статусу на користь цивільного назавжди з вдячністю за службу. Ця рамка вплине на формування всіх систем навколо ветеранів та ветеранок і буде основою для формування ветеранської політики [2].

Ключовою метою повернення ветеранів та ветеранок у цивільне життя є відновлення економічних, соціальних й психосоціальних стосунків, які вони мали, доки не пішли захищати Вітчизну. Опитування Українського ветеранського фонду (УВФ) показало, що 77,5% ветеранів вважають, що після повернення до цивільного життя, ймовірно, зіткнуться з відсутністю роботи; 72,8% зіткнуться зі зловживанням алкоголю чи наркотиками; 69,4% вважають, що зіткнуться з конфліктами в сім'ї [3].

Наразі в українському законодавстві відсутнє визначення поняття «повернення ветеранів до цивільного життя». В міжнародній практиці під цим поняттям розуміють багатовимірний процес, який дає можливість ветеранам та ветеранкам відновити економічні, соціальні чи сімейні відносини, необхідні для досягнення включеності в цивільне життя. За ідеальних умов процес повернення – це цілеспрямована, структурована й системна робота органів державної влади, органів місцевого самоврядування, представників неpubлічного сектора, та інших учасників, спрямована на здобуття ветеранами освіти (перекваліфікацію), працевлаштування або відкриття власного бізнесу й підготовку сімей та громад до повернення ветеранів. Уся ця робота має сприяти поверненню (передусім ментальному) ветеранів з війни до мирного цивільного життя [2].

Формування системи переходу, яка сприятиме комфортній реінтеграції до цивільного життя учасників системи переходу та їх соціальній захищеності, матиме позитивний зворотний зв'язок, зокрема у вигляді підвищення суспільної значущості та поваги до військової служби, мотивації громадян до вступу на військову службу. В основі формування системи переходу від військової служби до цивільного життя є запровадження механізму ефективного державного управління, спрямованого на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб учасників системи переходу. Суспільна та економічна реінтеграція є двостороннім процесом взаємодії, що передбачає можливість учасників системи переходу задовольнити свої власні матеріальні, духовні потреби та зробити внесок у відновлення та розвиток територіальної громади, до якої вони реінтегруються, а також заінтересованість територіальної громади у використанні їх потенціалу.

Цікавим у цьому питанні видається досвід інших країн в сфері соціальної підтримки ветеранів (військових). В Ізраїлі допомога

демобілізованим молодим військовим спрямована головним чином на розвиток після армії. Там існує програма допомоги демобілізованим військовим ЦАХАЛу, яка має назву «[Від військової форми до навчання](#)». Спочатку вона давала право отримання вищої або професійної освіти тільки демобілізованим військовим та офіцерам військових частин. Наразі програму значно розширено: вона поширюється на військових частин бойової підтримки. Також цікаво, що раніше кожен демобілізований солдат в Ізраїлі отримував від армії грошовий подарунок («пікадон») розміром близько 8 тисяч шекелів, який можна було використовувати лише на оплату навчання, купівлю житла або відкриття бізнесу. З 2017 року «пікадон» можна витратити, наприклад, на уроки водіння, погашення боргів та виплату штрафів. Крім цього, раніше цей подарунок був дійсним лише протягом 7 років після закінчення служби, а тепер він безстроковий. Багато пільг передбачено для демобілізованих матерів-одиначок (переважна більшість спрямована на навчання й працевлаштування). Досвід США в контексті цього питання також показує, що пріоритетним напрямом державної політики щодо ветеранів в цій країні є працевлаштування ветеранів, інвестиції держави в освіту (фінансування різноманітних курсів, тренінгів тощо), підвищення зацікавленості бізнесу в працевлаштуванні ветеранів (надання певних преференцій від держави). Інвестиції в освіту дають державі можливість «зростити» робочий капітал і зменшити майбутню потребу в соціальних виплатах [2].

З урахуванням цього, в Україні державним органам влади у сфері соціального захисту ветеранів слід надавати пріоритет розвитку широких можливостей для них в освіті, перекваліфікації, відкритті бізнесу. Зараз державні освітні програми щодо здобуття освіти (або перекваліфікації) часто не досягають запланованих цілей у вигляді подальшого працевлаштування ветерана чи ветеранки. Особливо актуальною є ця проблема для ветеранів, які мають статус осіб з інвалідністю.

Це ще раз підкреслює нагальну потребу в певній стратегії (візії) держави, щодо того, як саме відбуватиметься повернення ветеранів до цивільного життя. Така стратегія має містити як заходи з адаптації військових, так і візію роботи з суспільством. Примітно, що 66,1% з опитаних ветеранів вважають, що створення окремих програм для адаптації військових сприятиме кращому переходу до цивільного життя [2].

Про нагальність розробки загальнодержавної стратегії переходу від військової служби до цивільного життя свідчить і Указ Президента України від 22.08.2024 року, прийнятий з метою вдосконалення системи правових і соціальних гарантій захисту ветеранів війни, членів їх сімей, членів сімей

загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, забезпечення ефективної суспільної та економічної реінтеграції військовослужбовців під час їх переходу від військової служби до цивільного життя, підтримки членів їх сімей, яким на Кабінет Міністрів України покладено обов'язок невідкладно затвердити стратегію формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року та план заходів щодо її реалізації [4].

Втім, на час підготовки цього дослідження така стратегія не затверджена, хоча вже були спроби її напрацювання Міністерством у справах ветеранів. З 2014 року ключові стейкхолдери (насамперед міністерства, бізнес, громадські організації та ін.) створюють окремі заходи з реінтеграції та розвитку ветеранів (освітні програми, лояльні умови для започаткування власної справи тощо), однак цій роботі бракує системності й координованості.

Список використаних джерел

1. Н.Тілікіна, І.Пеша Державна ветеранська політика України та шляхи забезпечення її ефективності». // Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека". — 2023. — №5.

URL: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-5-8984>

2. Людиноцентрична модель єдиної системи реабілітації, соціального захисту та повернення ветеранів і ветеранок до цивільного життя

URL : https://healthsolutions.ngo/library/liudynotsentrychna-model-iedynoi-systemy-reabilitatsii-sotsialnoho-zakhystu-ta-povernennia-veteraniv-i-veteranok-do-tsyvilnoho-zhyttia/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMdTAAAR0IsFPiIaakBQnMpPTGpp4eLDCQDRLMqqOct9QT2H367MZfXvl86mv7j_c_aem_g-z2yTgqLMf6kV6jTZeO1g

3. Аналітичне дослідження «Потреби ветеранів 2023» [Електронний ресурс] // Український ветеранський фонд .

URL : <https://veteranfund.com.ua/analitics/needs-of-veterans-2023/>

4. Про невідкладні заходи щодо підтримки ветеранів війни, членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України : Указ Президента України від 22.08.2024 № 512/2024 URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/512/2024>